

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

*Empowered lives.
Resilient nations.*

ЗАКЛИК ДО ЄС — ЧАС ВСТУПАТИ В ГРУ

ОЧІКУВАННЯ УКРАЇНИ
ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ця аналітична записка була представлена Інститутом світової політики в рамках проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Проведення цього дослідження стало можливим завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст дослідження є винятковою відповідальністю Інституту світової політики та не обов'язково відображає погляди USAID, Pact або уряду США. Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цієї аналітичної записки у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб без відповідного посилання на оригінальне джерело.

Ця записка є також частиною проекту «Громадянський форум Румунія-Україна», який реалізується спільно Інститутом світової політики в Києві та Румунським центром європейської політики у Бухаресті за підтримки UNDP і МЗС Румунії. Ця публікація мала на меті підсумувати головні ідеї і очікування представників українського громадянського суспільства щодо ЄС в цей критичний період розвитку України. Ми визнаємо складність нашого завдання через, з одного боку, постійну зміну ситуації в країні, а з іншого, через те, що очікування і переваги українського суспільства можуть різнитися. Ми хотіли б висловити нашу подяку всім експертам і друзям з громадянського суспільства та міжнародної спільноти, які брали участь у дебатах другого «Громадянського форуму Румунія-Україна».

Дизайн на обкладинці за ідеєю
Каськи Чапської, Польща

ЗМІСТ

ЗАКЛИК ДО ЄС — ЧАС ВСТУПАТИ В ГРУ ОЧІКУВАННЯ УКРАЇНИ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Реакція ЄС — надто пізно і надто мало?	4
Угода про асоціацію	5
Фінансова допомога	7
ЄС як фактор безпеки	9
Безвізовий режим	11
Перспектива членства	13

ЗАКЛИК ДО ЄС — ЧАС ВСТУПАТИ В ГРУ ОЧІКУВАННЯ УКРАЇНИ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Резюме

Очікування України від ЄС можна умовно розділити на чотири категорії: якнайшвидше підписання Угоди про асоціацію, скасування візового режиму, надання фінансової допомоги та надання чіткої перспективи членства. Події Євромайдану та російське вторгнення до України додали до цього списку ще одне специфічне, проте важливе очікування: запровадження Євросоюзом точкових санкцій — спочатку проти українського керівництва, а з моменту агресії Росії також проти російського істеблішменту. Виконання хоча б частини цих пунктів розглядається в українському публічному дискурсі як певний моральний обов'язок ЄС перед мільйонами українців, які вийшли на вулиці для того, щоб європейські цінності стали реальністю в Україні. Повернення країни на євроінтеграційний трек відбулось ціною сотні людських життів. Нерішучість ЄС, розмитість формулювань та його нездатність вчасно захистити європейські цінності на території країни-партнера вже призвели до потужного розчарування та зростання ізоляціоністських настроїв в українському суспільстві. Для їх подолання потрібні не лише позитивні сигнали (як підписання політичної частини Угоди), але й більш налагоджена комунікація з українським суспільством з боку ЄС.

Альона Гетьманчук,
Сергій Солодкий,
Інститут світової політики

РЕАКЦІЯ ЄС — НАДТО ПІЗНО І НАДТО МАЛО?

Масові протести в Україні під знаковою назвою «Євромайдан» розпочались внаслідок відмови українського керівництва від курсу на європейську інтеграцію і завершилися реанімацією євроінтеграційного напрямку. Ця реанімація далась дорогою ціною — сотні людських життів, вторгнення російських збройних сил на територію України.

За три місяці протестів відбулась колосальна переоцінка Євросоюзу як міжнародного гравця в Україні. ЄС зазнав серйозних репутаційних втрат, тому що не відповів головному очікуванню учасників та прихильників Євромайдану в Україні — не запровадив адресні санкції проти представників українського керівництва до того, як пролилась кров. Навіть ті експерти чи політики, які не вірили в ефективність запровадження санкцій, у публічній сфері намагались підтримати санкції, аби не випасти з мейнстріму: кожен, хто сумнівався в ефективній дії санкцій на Януковича, автоматично міг кваліфікуватись як прихильник режиму.

Серед прибічників Євромайдану популярною є думка, що рішення ЄС запровадити санкції прискорило падіння режиму. Втеча четвертого президента Віктора Януковича з Києва та оголошення Австрією, Швейцарією та Ліхтенштейном списку представників попереднього режиму, рахунки яких будуть заморожені, призвела до фактичного зникнення теми санкцій щодо України з публічного дискурсу. Однак після початку російської агресії українська громадська думка почала активно вимагати аналогічних санкцій ЄС тепер вже щодо російського істеблішменту.

Загалом, внесок Європейського Союзу у вирішення української кризи можна сформулювати як «занадто пізно і занадто мало».

Дипломатичні заяви та візити в Україну представників ЄС не були оцінені на відповідному рівні. Словосполучення «глибоке занепокоєння», яке вживалось фактично у всіх заявах ЄС, стало предметом низки жартів серед українців. Навіть з'явився спеціальний вебсайт, на якому можна було, натиснувши на клавішу «стурбуватися», спрогнозувати реакцію на події в Україні разом з Кетрін Ештон, Штефаном Фюле, Жозе Мануелем Баррозу. Одним із візуальних доказів розчарування стало фактичне зникнення прапорів ЄС із масових протестів практично через місяць після їх початку.

Необхідність жорсткої реакції Європейського Союзу розцінювалась прихильниками євроінтеграції в Україні як обов'язок ЄС. Це відбувалось з різних причин, але загалом їх можна підсумувати наступним чином. По-перше, протестувальники були впевнені, що мали повне право вимагати залучення ЄС до вирішення кризи, тому що «українці гинули на вулицях за європейські цінності». Відповідно, ЄС повинен бути теж зацікавлений, щоб ці цінності захистити. По-друге, було чітке уявлення, що недостатня реакція ЄС призведе до відновлення повної диктатури в Україні і остаточно закріпить країну в сфері впливу Росії, що однозначно невигідно ЄС. По-третє, Євросоюз постійно наголошував, що пропозиція підписати Угоду про асоціацію залишається на столі. Відповідно, у багатьох українців формувався наступний підхід: ЄС не може бути байдужим до країни, з якою він готовий підписати настільки важливий документ, як Угода про асоціацію.

«Нам подобається Європа, але ми не в захваті від ЄС¹», — таке гасло стає дедалі популярнішим в Україні. Для того, щоб євроскептичні настрої не виявились в Україні в мейнстрімі, очевидно ЄС повинен більш рішуче продемонструвати свою зацікавленість та спроможність не тільки промотувати європейські цінності

на вербальному рівні, але й захищати їх на території країн-партнерів. Очевидно, роль Європейського Союзу буде й надалі переосмислюватись в Україні. Відповідно, будуть змінюватись й очікування України від ЄС.

На наш погляд, очікування українців станом на момент написання цієї записки можна розбити на кілька категорій: Угода про асоціацію, безвізовий режим, фінансова допомога, перспектива членства, допомога на фоні ескалації відносин із Росією. Образно кажучи, серед українців є запит на Європейський Союз одночасно як своєрідного інспектора, банку та охоронця.

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ

Коли перші десятки тисяч українців вийшли на вулиці у знак незгоди з рішенням уряду відкласти підписання Угоди про асоціацію, вони розуміли: непідписання документа означає відсутність реформ й подальше скоочування до диктатури за іншим — російським або білоруським — сценарієм. Такі побоювання підтвердились на наступний день після саміту Східного партнерства у Вільнюсі, коли український спецпідрозділ «Беркут» вчинив силовий розгін мирної студентської акції протесту.

Непідписання Угоди сприймалось досить прагматично: як своєрідний карт-бланш для режиму розпочати широкомасштабні репресії задля переобрання Януковича президентом у 2015 році. До саміту Східного партнерства у Вільнюсі більшість українців (55%) очікували підписання Угоди з ЄС до кінця 2013 року².

Після силового розгону Євромайдану підписання Угоди про асоціацію перестало бути головною вимогою протестувальників. Однак, навіть на третій місяць протестів небажання влади України підписати з ЄС Угоду про асо-

¹ Інтерв'ю з представником уряду України (в режимі офф-рекорд).

² Опитування DW-Trend. http://ipress.ua/news/ukrainsi_nareshti_znayut_kudy_hochut_55_spivgromadyan_ratuyut_zayes_opytuvannya_25147.html

ціацію був одним з ключових мотивів, чому люди залишались на Майдані³.

Так, на третій місяць протестів українці, які вийшли на Майдан, стверджували, що їх змушують залишатись на Майдані жорстокі репресії влади проти учасників протестів (61%), «прагнення змінити життя в Україні» (51%) та відмова Віктора Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС (47 %).

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС залишилось і однією з головних вимог Майдану. Так, навіть на третій місяць протестів підписати Угоду вимагали 49% учасників Майдану. Це помітно менше, ніж, наприклад, вимога відправити у відставку Януковича (85%) чи звільнити заарештованих учасників протестів (82%), проте помітно більше, ніж, скажімо, звільнення Юлії Тимошенко (30%).

Очевидно, Угода про асоціацію вже не має того шарму для прихильників євроінтеграції України, який вона мала до початку Євромайдану. Оскільки зникла одна з ключових мотивацій, чому Україна має підписати таку Угоду. А саме — Угода як жорсткий механізм контролю за українським урядом й превентивний засіб від свавілля влади. Нерішучість запровадження санкцій з боку ЄС під час кризи примусила засумніватись, що ЄС може бути таким гарантом. Настрої серед скептично налаштованих українців щодо підписання Угоди наразі можна охарактеризувати наступним чином: одна частина не хоче підписувати ТАКУ Угоду з ЄС, інша — не бажає підписувати Угоду з ТАКИМ ЄС.

Однак, є і позитивний момент. Після не підписання Угоди у Вільнюсі українці стали більш зацікавленими в євроінтеграції: 60% громадян вважають орієнтацію на ЄС та асоціацію з ним головною умовою покращення ситуації у країні, у той час як на Росію орієн-

туються лише 40%⁴. Це тим більше показово, що при виборі між орієнтаціями на Європу та Росію протягом останніх 12 років фіксувалося стабільне співвідношення 55% на користь Росії і 45% на користь Європейського Союзу.

Проте варто зауважити й наступний факт: незважаючи на інформаційні зусилля окремих посольств ЄС та громадських організацій, Угода про асоціацію для переважної частини населення все ще залишається досить абстрактним документом. На Півдні та Сході України завдяки пропаганді російських та проросійських організацій вона сприймається як «угода про колонізацію»⁵ України з боку Заходу та акт остаточного «розлучення» з Росією. У Західній та Центральній Україні поінформованість не набагато вища, і Угода так само сприймається як символічний акт остаточного «розлучення» з Росією, проте, на відміну від Східної України, тут це розцінюється як перевага, а не втрата.

Очевидно, що масована інформаційна кампанія про переваги Угоди про асоціацію для України залишається вкрай необхідною. І, зважаючи на скрутну економічну ситуацію в Україні, вона не відбудеться без підтримки великого бізнесу в Україні та країн Європейського Союзу.

Серед безпосередньо прихильників підписання Угоди є різне бачення з приводу того, наскільки швидко та в якому виді цей документ має бути підписаний. Переважна більшість політиків, експертів та активістів вимагає якнайшвидшого підписання ЦІЛОГО документа (ще до президентських виборів), щоб вибити у Росії ключову мотивацію тиску на Україну. Цей аргумент був суттєво посилений після початку військової агресії Росії на Україну. Із

³ http://www.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/vid-maidanu-taboru-do-maidan.htm

⁴ Опитування: Українці стали більш зорієнтованими на ЄС після саміту у Вільнюсі, 2013, <http://tyzhden.ua/News/96462>

⁵ Віктор Медведчук: соглашение об ассоциации с ЕС — соглашение о колонизации, 2013, <http://www.kommersant.ua/doc/2363677>

початком даної агресії Угода почала розглядатись як важливий документ не лише в економічному, але й у безпековому аспекті.

Рішення про підписання політичної частини Угоди неоднозначне. З одного боку, вітається здатність ЄС реагувати оперативно і вчитись на власних помилках, з іншого, виникло нерозуміння, чому неможливо раніше підписати частину про Зону вільної торгівлі теж, розуміючи, що час грає проти підписання цього документа. Очевидно, потрібна більш скоординована комунікація між ЄС, українським урядом та населенням України.

Інша частина експертної та дипломатичної спільноти вважає, що якщо Угода дається Україні такою високою ціною — Україна має вимагати її перегляду, з чіткою фіксацією перспективи членства⁶.

ІСП виступає за негайне підписання Угоди про асоціацію та початок її якнайшвидшої імплементації.

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА

«Відносинам Україна-ЄС потрібна свіжа кров. І ця свіжа кров — це гроші», — так відповів один впливовий український дипломат на переговорах із представником Євросоюзу, говорячи про шляхи підтримки проєвропейського курсу офіційного Києва. Доступ до бюджету ЄС, а не до його інституцій — цей підхід займав домінуючу позицію за попереднього українського уряду України, і досі є досить популярним серед представників уряду та прагматично налаштованої частини експертної спільноти.

Незважаючи на досить скептичне ставлення у суспільстві до зовнішньої допомоги, в Україні на сьогодні існує консенсус щодо того, що країна не здатна вийти з переддефолтного стану без такої допомоги. Європейському Союзу, в свою чергу, варто розуміти, що провал

постреволюційного уряду, подальша деградація політичного та економічного життя країни неминуче призводитиме до зростання рваншистських настроїв в українському суспільстві, які будуть спрямовані на відновлення в державі авторитарного управління з орієнтацією не на Європейський, а на Митний Союз. Відповідно, успішне подолання фінансової кризи сьогодні є одним з ключових аргументів на користь європейського вибору.

На початку 2014 року в британській газеті *The Guardian* 80 професорів зі світовими іменами звернулися до західних урядів із закликом підтримати Україну. Лист вийшов під назвою «Підтримаймо українців, і вони допоможуть нам побудувати справедливішу Європу». Науковці наголосили, що Києву потрібно надати своєрідний «План Маршалла»⁷, яким скористалися європейські країни після Другої світової війни для відбудови. В Україні цей лист залишився фактично непоміченим до затвердження перехідного уряду, який позиціонує себе як уряд «політичних камікадзе» та готовий до впровадження всіх непопулярних реформ в обмін на кредити та допомогу Заходу.

Власне, у цьому полягає головна відмінність попереднього та нинішнього уряду: якщо перший діяв за принципом «гроші без реформ», то другий готовий прийняти запропоновану Заходом формулу «гроші в обмін на реформи». Саме ця відмінність спонукала попереднього президента скористатись російським кредитом в 15 млрд. доларів, а не кредитом МВФ, критерії якого виявились неприйнятними для Віктора Януковича з електоральної точки зору.

На відміну від кредиту МВФ, до якого в Україні (як і загалом на пострадянському просторі) упереджене ставлення ще з 90-х років, допомога ЄС сприймається як логічний

⁶ Інтерв'ю з українським дипломатом

⁷ *The Guardian*, Support Ukrainians and they can help us build a fairer Europe, January 3, 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/03/support-ukrainians-build-fairer-europe>

крок партнера, який оголосив про готовність підписати з Україною Угоду про асоціацію. Певною мірою як своєрідний обов'язок.

В Україні позитивно оцінили зміну тональності ЄС — від заяв про небажання вступати в змагання з Росією щодо «підкupu» України і що ЄС не є інститутом із закриття бюджетного дефіциту⁸ до розуміння необхідності розробки так званого «Українського плану»⁹, про який заявила на початку лютого 2014 року верховний представник ЄС із закордонних справ Кетрін Ештон. Прикметно, що пані Ештон вжила саме це словосполучення, а не «План Маршалла», як це зробили науковці у листі «The Guardian». В експертних та аналітичних колах України звучало також чимало зауважень проти того, щоб новий план для України прирівнювався до «Плану Маршалла», оскільки «Україна не лежить в руїнах на відміну від повоєнної Європи»¹⁰. Проте питання щодо руїн цілком дискусійне, оскільки навіть без військових дій українська (загалом ще радянська) інфраструктура фактично себе вичерпала і на сьогодні перебуває в катастрофічному стані.

Позитивно оцінені й перші сигнали щодо готовності надати допомогу — зокрема, пакет фінансової допомоги від ЄС та фінансових структур, пов'язаних з ним, на суму 15 мільярдів доларів США¹¹. Де-факто, йдеться про початок впровадження «Українського плану». Очевидно, наразі має бути проведена потужна адвокаційна кампанія з метою інформування якнайширших верств населення про таке

рішення ЄС. Дана кампанія важлива для покращення позиціонування Європейського Союзу в Україні як надійного та відповідального партнера, здатного оперативно продукувати конкретні рішення, а не лише заяви, а також для розвіювання міфу про повний фінансово-економічний крах в Європейському Союзі, який нав'язується російською пропагандою.

Після Євромайдану в українському суспільстві з'явилися і деякі інші очікування щодо допомоги ЄС. Зокрема, йдеться про максимальне сприяння Європейського Союзу у поверненні в Україну награваних попереднім режимом та виведених на рахунки ЄС коштів. Перший крок — рішення про замороження рахунків майже двох десятків представників попереднього режиму вже було прийняте окремими країнами-членами, тепер потрібен другий крок — домогтись повернення до України принаймні частини з них. Зокрема, статків найближчого оточення Віктора Януковича (так званої «сім'ї»), які, за деякими оцінками, сягають 12 млрд. доларів США¹².

Досить популярною в українському публічному дискурсі стала ідея про можливий внесок українських олігархів у відновлення країни. Активне її обговорення в Україні спровокувала відповідна публікація Збігнева Бжезінського, радника з національної безпеки американського президента Джиммі Картера у «Financial Times»¹³. Однак, для реалізації такої ідеї потрібно докласти неабияких зусиль (зокрема й з боку ЄС та конкретно Великобританії) для того, щоб переконати 10 ключових українських олігархів пожертвувати по мільярду доларів на фінансову реабілітацію країни. Українці, очевидно, позитивно поставились би до такого колективного внеску. По-

⁸ «Коммерсантъ Украина», Саймон Смит: Евросоюз — не институт по закрытию бюджетного дефицита, 27 ноября, 2013 г., <http://www.kommersant.ua/doc/2353608>

⁹ The Wall Street Journal, U.S., EU Wade Deeper Into Ukraine Standoff With Aid Plan, February 2, 2014, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304851104579358773435642010>

¹⁰ Інтерв'ю з представником Уряду України

¹¹ EU offers Ukraine \$15 billion, but help hinges on IMF, Reuters, March 5, 2014, <http://www.reuters.com/article/2014/03/05/us-eu-ukraine-support-idUSBREA240V020140305>

¹² Financial Times, Aslund Anders, Ukraine can now fix its economy — if it moves fast, February 25, 2014, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/4ce2bada-9e0d-11e3-95fe-00144feab7de.html#axzz2uboe9KA>

¹³ Brzezinski Zbigniew, Russia needs a 'Finland option' for Ukraine, February 23, 2014, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7f722496-9c86-11e3-b535-00144feab7de.html#axzz2uboe9KA>

перше, боротьба з корупційно набутими доходами стала однією з основних ідей Євромайдану. Широка підтримка ідеї про перетворення президентської резиденції Віктора Януковича «Межигір'я» в Музеї корупції — непрямий доказ цього. По-друге, соціологічні опитування підтверджують негативне ставлення українців до великого бізнесу, який став одним з основних бенефіціарів корупційної пострадянської системи урядування.

Однак, такий варіант залежить від доброї волі найбагатших бізнесменів України. Досі не було жодних підстав припускати, що таке бажання у них може з'явитися, незважаючи на їхні заяви щодо збереження територіальної цілісності держави та осуду агресивної політики Росії.

Утім, відсутність такої волі не означає, що держава не може створити відповідних стимулів чи важелів впливу. Так, приміром, грузинське керівництво, яке прийшло до влади на хвилі Революції троянд в 2003 році, дозволило корумпованим чиновникам та бізнесменам, які ухилялися від сплати податків, уникнути кримінального покарання тільки через сплату відповідних штрафів. Наприклад, зять экс-президента Грузії Шеварднадзе Гія Джохтаберідзе сплатив до грузинського бюджету 15,5 млн. доларів США¹⁴. Вочевидь, в Україні такі суми будуть набагато більшими з огляду на масштаби корупційних схем. Цілком імовірно, що така ініціатива зустрине супротив олігархічного клану — зокрема, тиск чинитиметься через підконтрольні мас-медіа (так відбувалося з ініціативою реприватизувати підприємства українською владою після Помаранчевої революції в 2005 році). У цьому випадку європейські уряди мають підтримати зусилля українського уряду.

Оскільки досі існують побоювання, що частина наданої Україні міжнародної допомоги

може бути використана не за цільовим призначенням, перед новим українським урядом стоїть невідкладне завдання продемонструвати політичну волю у процесі боротьби з корупцією (відповідні законодавчі напрацювання були розроблені ще під час президенства Віктора Януковича). Питання боротьби з корупцією має обов'язково обумовлюватись при наданні пакету будь-якої фінансової допомоги.

ЄС ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ

Безпековий вимір співпраці між Україною та Євросоюзом набув особливої актуальності на тлі відвертої агресії з боку Російської Федерації. Досі російське керівництво обмежувалося різного роду тиском. Україна пережила як мінімум дві газові, кілька «м'ясних», кілька «молочних», і навіть одну шоколадну війну. Українські політики, експерти та журналісти, вживаючи слово «війна» в контексті торгівельних та газових суперечок двох країн, навряд чи могли передбачити, що в 2014 році їм доведеться вживати його в прямому сенсі.

Агресія Росії відбулась на тлі старих проблем України, на які українська влада не звертала увагу всі роки незалежності. Головна проблема полягає в пострадянських інститутах влади, які за своєю суттю є інертними та тяжіють до самовідтворення, а не до трансформації. Євромайдан — це, з одного боку, реакція громадян на прогнилу, корумповану систему, а з іншого, шанс і підстава для інституційного оновлення України.

Впродовж останніх років українська влада традиційно уособлювала в очах власних громадян ключову загрозу національній безпеці держави (35,3% українців так вважали в 2012 році; у 2009 році цей показник сягав загрозливих 50,6%)¹⁵. Європеїзація — це той порядок денний, який би міг відновити довіру до

¹⁴ «Як позбутися пострадянськості?», 2012, Київ, стор. 110. http://iwp.org.ua/img/postsov_all_ukr.pdf

¹⁵ «Україна: діагностика національної (не)безпеки», 2013, стор. 32-35, http://iwp.org.ua/img/SDK_united.pdf

інституцій з боку громадян, а відтак — посилити безпеку в широкому сенсі. Конкретним інструментом європеїзації України і посилення її безпеки має стати Угода про асоціацію з Європейським Союзом, підкріплена перспективою членства для країни. Цілком очевидно, що однією з ключових причин військової агресії Росії в Україні стала спроба зірвати підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Фактично, Україну та ЄС Росія поставила перед вибором: або асоціація з Європейським Союзом, або втрата територіальної цілісності України.

Цілком очевидно і те, що Росія буде продовжувати чинити опір демократизації України та її зближенню з євроатлантичним простором. В українському публічному дискурсі існує переконання, що військова агресія Росії — це є агресія не проти України, а проти всього демократичного світу. З точки зору Києва, стримати тиск Росії на Україну та на інші країни демократичного світу можна було б за допомогою тих самих інструментів, які спрацювали у випадку з попереднім українським керівництвом. А саме — рішення ЄС (окремих країн-членів) про запровадження точкових економічних санкцій. Громадська думка в Україні сьогодні очікує рішення про санкції ЄС на російському напрямку не з меншим ентузіазмом, аніж вона очікувала аналогічного рішення щодо представників режиму Віктора Януковича.

В Україні також давно очікують від ЄС більш рішучих кроків щодо Росії на енергетичному напрямку. Зокрема, ЄС пропонується оголосити¹⁶:

1). Тиждень без російського газу.

Понад 70% російського газового експорту замкнено на ЄС. Тому може бути цілком ефективною показова акція «тиждень без російського газу» з одночасним попередженням Кремля про перехід до політики мінімізації закупівлі газу на Сході.

2). Місяць без російської нафти.

87% російського нафтового експорту припадає на європейський ринок. У ЄС є 90-денні запаси нафти. Тому можна оголосити «місяць ЄС без російської нафти». Адже, як показав досвід санкцій проти Ірану, ЄС обходиться без іранської нафти. Після пом'якшення санкцій проти Ірану, до речі, почали висловлювати думку про те, що упродовж 2014 року відбуватиметься падіння ціни на нафту.

3). Рік без російського вугілля.

Російський вугільний експорт у 2013 році став збитковим через падіння світових цін на вугілля. Російське вугілля може бути замінено на ринку ЄС американським, якого стає дедалі більше внаслідок революції сланцевого газу в США.

4). Штраф «Газпрому».

ЄС упродовж двох років проводив розслідування щодо монополізму «Газпрому». Компанія має бути општрафована на максимально можливу суму. Єврокомісія має розглянути питання про замороження усіх проектів будівництва атомних енергоблоків російської конструкції на території країн-членів ЄС. Російські компанії на кшталт «Роснефти», «Газпрому», а також нафтотрейдер Gunvor мають постати в епіцентрі вивчення їх діяльності на ринку ЄС на предмет відповідності дотримання законодавства ЄС.

Політична криза та військова агресія Росії проти України виявила вкотре важливість скоординованої позиції України з сусідніми країнами-членами ЄС. Країни, які раніше входили до соцтабору, демонстрували чи не найкраще розуміння ситуації в Україні ще до Вільнюського саміту — саме країни Центрально-Східної Європи наголошували, що Угоду про асоціацію варто підписувати навіть, якщо експрем'єр Юлія Тимошенко залишатиметься за ґратами. Російський тиск на Україну вони вважали більш небезпечним для територіальної цілісності України та стабільності в регіоні, аніж намагання в ручному режимі демократизувати Україну. Як демонструє нинішня

¹⁶ Там же. http://iwp.org.ua/img/SDK_united.pdf

поведінка Росії, підхід таких держав виявився далекогляднішим, аніж підхід країн Західної Європи.

Крім Польщі та Литви, для яких «український проект» набув стратегічного і, певною мірою, сакрального значення, важливого ролі набуває й підтримка інших сусідніх держав-членів ЄС. Особливо тих, щодо яких в Україні досі існують певні негативні стереотипи. Особливе місце тут посідає Румунія. Сьогодні, коли виникла загроза територіальної цілісності України, особливо доцільними були б публічні заяви румунських високопосадовців, а також лідерів громадської думки, щодо підтримки територіальної цілісності та суверенітету України, а також засудження дій Російської Федерації.

Постмайданний період може стати переломним для відносин Києва та Бухареста: Румунія має всі підстави для того, щоб увійти до трійки (чи принаймні п'ятірки) країн ЄС, для яких європейська інтеграція України є одним з ключових пріоритетів зовнішньої політики. В експертних та дипломатичних колах України Румунія сприймається як ексклюзивний лобіст Республіки Молдова в ЄС, і до цього в Києві ставляться з розумінням. Однак, у Бухаресті має з'явитись також розуміння, що питання євроінтеграції Молдови не можна розглядати відірвано від того, які процеси відбуваються в Україні. Євроінтеграційний порядок денний Кишинєва та Києва буде легше реалізувати за наявності чітко скоординованого плану двох столиць. Зокрема, й плану опору російським намірам в регіоні.

БЕЗВІЗОВИЙ РЕЖИМ

Питання безвізового режиму для українців помітно актуалізувалось під час подій на Євромайдані. Усі, хто вийшов на головні площі своїх міст впевнені, що скасування віз для простих українців — це найменше, що Європейський Союз може зробити для тих українців, які загинули під прапорами ЄС у центрі

Києва. Вимога українців до керівництва ЄС коротко звучала: «владі — санкції, українцям — безвізовий режим».

Саме можливість подорожувати без віз називається українцями як головна перевага зближення України та ЄС¹⁷. Таку перевагу виокремили значно більше українців (55%), ніж скажімо, розвиток демократії (41%) чи зменшення рівня корупції (39%). Отже, можливість безвізових подорожей до країн ЄС є для України, як і для інших країн, які були в аналогічному становищі, один з основних рушіїв. Це швидка перемога, яка зробить процес європейської інтеграції помітним, і ЄС це має визнати.

Питання безвізового режиму має чіткий цивілізаційний вимір. Рівень та частота подорожей українців до країн Євросоюзу на пряму корелюється з підтримкою членства України в ЄС та бажанням мешкати у Європейському Союзі. Тобто, серед тих, хто відвідує ЄС, рівень підтримки значно вищий, ніж серед тих, хто ніколи не був у Європейському Союзі. На жаль, лише 12% українців мали досвід відвідування країн ЄС впродовж останніх п'яти років, проте лише 1% — багато разів, 7% — тільки один раз.¹⁸

У сприйнятті пересічних українців рішення про скасування віз є виключно політичним рішенням Європейського Союзу, яке приймається у максимально короткі терміни. Частково це відбувається через непоінформованість багатьох українців про наявність певних технічних критеріїв, чітко виписаних у Плані дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. Проте, навіть ті, хто обізнані з такими вимогами (народні депутати, чиновники в уряді, журналісти, експерти) вважають, що ЄС повинен суттєво їх пом'якшити й піти на

¹⁷ <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14059/>

¹⁸ <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14059/>

певний компроміс для українців, зважаючи на відданість пересічних українців захищати європейські цінності навіть за обставин, які, без перебільшення, загрожували їх особистій безпеці та життю.

Так, під час акцій Євромайдану громадське об'єднання «Європа без бар'єрів», яке найбільш фахово займається питаннями лібералізації та спрощення візового режиму між Україною та ЄС, підготувало звернення до керівництва ЄС щодо призупинення візових вимог для громадян України¹⁹. У зверненні, зокрема, пропонувалось ЄС прийняти рішення про тимчасове призупинення візового режиму (на 2014 рік) для короткострокових поїздок громадян України до ЄС як вияв європейської солідарності з тими мільйонами українців, які вийшли на вулиці, щоб вибороти право на європейський вибір.

Євромайдан відтіснив на задній план в українському публічному дискурсі технічні вимоги ЄС щодо переходу на безвізовий режим. Зокрема, неспроможність українського парламенту в нинішньому складі виконати останній важливий критерій для переходу України на другу (імплементаційну) фазу Плану дій щодо лібералізації візового режиму — прийняття відповідного антидискримінаційного законодавства²⁰, де чітко вказується на недопустимість переслідувань, зокрема, й за ознакою сексуальної орієнтації.

Однією з ключових перешкод на шляху прийняття антидискримінаційного законодавства стало те, що цей процес збігся у часі з інформаційною кампанією, націленою на зрив підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Одним із головних аргументів противників підписання була невідповідність православних цінностей

європейським, передусім у тому, що стосується питання сексуальної орієнтації. Підписання Угоди з ЄС маніпулятивно, проте досить ефективно для певної частини населення, прирівнювалось до легалізації одностатевих шлюбів в Україні та навіть до усиновлення українських дітей європейськими одностатевими парами. Відповідно, прийняття антидискримінаційного законодавства також позиціонувалось як перша заявка на легалізацію одностатевих шлюбів. Таким чином, вибір між правом їздити до ЄС без віз в українському суспільстві поки що програє небажанню бути толерантним до людей з іншою сексуальною орієнтацією.

Симптоматично, що серед політичних сил, представлених в українському парламенті, найбільш жорстку лінію проти прийняття відповідного законодавства публічно проводять не лише крайні ліві (Комуністична партія України), але й крайні праві (партія «Свобода»). Зауважимо, що при цьому виборці партії «Свобода» найбільше з-поміж виборців решти політичних сил України підтримують курс України на інтеграцію до ЄС (85% — за), а їхній лідер Олег Тягнибок був одним з трьох ключових політичних обличчя Євромайдану, який якраз виник на захист європейських цінностей в Україні.

Можна спрогнозувати, що нового дихання питання безвізового режиму між Україною та ЄС у публічній дискусії отримає після запровадження безвізових подорожей між ЄС та Республікою Молдова. Цей факт потрібно буде використати для посилення громадського тиску на український парламент та уряд з метою прискорення переходу на імплементаційну фазу, а також пришвидшення видачі біометричних паспортів для громадян України.

Окреме питання — це можливість збільшення освітніх програм та програм стажувань для українських студентів та молодих спеціалістів. На сьогодні великою перешкодою для таких поїздок є не лише наявність віз, але й відсутність інформації про освітні можливості, які надає Європейський Союз для української молоді. Стереотип про те, що в ЄС навчатись

¹⁹ <http://novisa.org.ua/zvernennya-gromadskoyi-initsiativi-yevropa-bez-bar-eriv-shhodoprizupinennya-vizovih-vimog-dlya-gromadyan-ukrayini/>

²⁰ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=10468&skl=7

можуть дозволити собі лише діти олігархів та політиків, частково почав руйнуватись завдяки новим можливостям доступного навчання у країнах Центрально-Східної Європи (зокрема, у Польщі, Чехії та Угорщині). У нинішній ситуації було б досить доречним створення веб-порталу, на якому б доступною мовою систематизувалась та постійно оновлювалась інформація про всі можливості навчання та стажування для молодих українців в країнах ЄС. Потрібно також суттєво підняти рівень мотивації українських студентів навчатись у країнах ЄС. Поки що він, порівнюючи з країнами регіону, є дуже низьким: так, лише 329 українців навчалось у країнах ЄС за програмою Erasmus Mundus за останні майже 10 років (з 2004 по 2013).²¹ За оцінками Інституту світової політики, якби Україна долучилась до програми Erasmus Mundus, то понад 15 000 українських студентів могли б навчатись в ЄС щороку. Нова програма ЄС Erasmus Plus є абсолютно террою інкогніта для українців. Часто не вистачає розуміння, що у збільшенні кількості студентських обмінів важливу роль відіграють викладачі навчальних закладів. На жаль, у багатьох державних ВУЗах спостерігається ситуація, коли поїздка на навчання за кордон приймається викладачами як своєрідна зрада Alma Mater, що слугує додатковим демотиватором для студентів та молодих науковців.

ПЕРСПЕКТИВА ЧЛЕНСТВА

Після Євромайдану питання перспективи членства в ЄС отримало в Україні нове дихання. Але знову ж таки: якщо пересічні українці вважають таку перспективу ледве не моральним обов'язком ЄС, то чимало українських експертів більш скептично налаштовані щодо її реалізації в дії. Є побоювання, що надмірні ілюзії щодо надання такої перспективи, які з'явилися в українському суспільстві, можуть спровокувати нову потужну хвилю роз-

чарування Євросоюзом і формування нового покоління українських євроскептиків.

Досі питання перспективи членства України в ЄС традиційно декларували найближчі партнери офіційного Києва в Євросоюзі (зокрема, Литва та Польща), або депутати Європарламенту, чії голоси досі не знаходили підтримки серед урядів країн-членів ЄС. Очевидно, що Євромайдан з головних вулиць України тепер має перекочувати в коридори головних офісів держав Євросоюзу. Україні дуже важливо не допустити повторення у відносинах з ЄС історії постпомаранчевого періоду, коли шанс на стрімке зближення з Європейським Союзом був упущений і в Києві, і в Брюсселі.

В Україні помітного розголосу набула Резолюція Європарламенту від 27 лютого 2014 року, в одному з пунктів якої зазначено: «Європарламент наголошує, що Стаття 49 Договору Євросоюзу відноситься до всіх європейських країн, включно з Україною, яка може подати заявку на членство в ЄС»²². В інформаційному просторі України це було представлено як те, що вперше в історії Європарламент надав Україні перспективу членства. Хоча майже відразу після Помаранчевої революції, на початку 2005 року, Європарламент майже одностайно вже схвалював резолюцію, в якій чітко було наголошено на членстві України в ЄС (цей пасаж перекочовував у більшість наступних резолюцій депутатів ЄП)²³.

Показово, що нова резолюція Європарламенту викликала більш позитивну реакцію в Україні, аніж висновки Ради міністрів закордонних справ країн ЄС від 10 лютого 2014 року

²¹ Скажи YES! освіті в ЄС, Інститут світової політики, 2013, <http://iwp.org.ua/ukr/public/883.html>

²² European Parliament resolution on the situation in Ukraine of 27 February 2014, <http://ukraine.eu.mfa.gov.ua/en/press-center/news/18450-rezolyucija-jevropejsykogo-parlamentu-shhodosituaciji-v-ukrajini-vid-27-lyutogo-2014-roku>

²³ European Parliament resolution on the results of the Ukraine elections, Strasbourg, 13 January, 2005, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0009+0+DOC+XML+V0//EN>

про те, що «Угода про асоціацію не становить остаточну ціль відносин ЄС-Україна»²⁴. У Києві таке формулювання спровокувало доволі критичну реакцію через свою розмитість та відсутність фіксації чіткої перспективи.

В Україні добре відомі аргументи ЄС щодо «втоми» від розширення Європейського Союзу, щодо росту євроскептичних настроїв серед населення країн-членів та необхідності фокусуватись на боротьбі з наслідками фінансово-економічної кризи. Проте з метою побудови дійсно партнерських відносин між Україною та ЄС, останній повинен рахуватися не лише з внутрішніми реальностями у своїх країнах, але й враховувати реалії в країнах-партнерах. В Україні існує власне потужне антиєвропейське лобі, головний аргумент якого базується на банальному, але переконливому твердженні: «Нас там все одно не чекають». Від цього походять численні міфи, пов'язані із підписанням Угоди про асоціацію, а також запровадженням поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Серед таких міфів доволі живучі наступні: «Нас там не чекають як повноправних членів, а лише як ринок для збуту своєї низькопробної продукції», «Ми їм потрібні лише для того, аби наші висококваліфіковані фахівці працювали прислугою у громадян країн-членів ЄС», «До нас ставляться в ЄС як до людей третього сорту, тому і не пропонують перспективи членства. Лише в Митному союзі ми можемо розраховувати на рівноправність», «Членами ЄС ми ніколи не будемо, тому нащо взагалі з цим ЄС щось починати».

ЄС має усвідомлювати ризик, що чим далі бюрократична машина в країнах-членах буде чинити опір наданню перспективи членства, тим сильнішими будуть голоси євроскептиків, прихильників «білорусизації» в Україні. Це означатиме, що набуватимуть популярність ті сили, які підтримуватимуть ідеологію

«сильної руки», згортання свобод і прав людини, реваншизм радикальних сил, які втягватимуть Україну до Митного, а надалі і Євразійського Союзу. **Полісімейкери в ЄС мають враховувати, що для багатьох українців поняття ЄС і демократія тотожні, а тому розчарування в ЄС може завдати удар і по продемократичних силах в державі.**

Провал демократії в Україні означатиме провал усієї східної політики ЄС. Україна наразі ключова країна на величезному євразійському просторі, від вектору розвитку якої залежить успіх не просто ще п'яти країн Східного партнерства, але і самої Росії, країн Центральної Азії²⁵. Власне, із цим пов'язані титанічні зусилля керівництва РФ щодо недопущення європеїзації (читай — демократизації) України. У Кремлі вбачають у цьому головну небезпеку не лише для експансіоністської і місіонерської позиції Росії в регіоні, але і чималі ризики для власної безпеки правлячої верхівки в країні. Тому ЄС сьогодні має бути занепокоєний не лише євроскептицизмом у своїх країнах, але і поширенням євроскептицизму на своїх східних кордонах.

Крім того, Євросоюзу не варто переоцінювати можливість зростання рівня євроскептицизму на території країн-членів через можливе надання перспективи членства Україні. По-перше, масштабні дослідження в самому ЄС із цього приводу ніхто не проводив. Востаннє «Євробарометр» ставив таке питання лише в 1990-х роках. Під егідою Європейської Комісії готувалися щорічні звіти під назвою Central and Eastern Euro-Barometer у період з 1990 по 1997 рік. Після 1997 року «Євробарометр» піддає фактичній обструкції думку в країнах экс-СРСР, зосередившись лише на опитуваннях у країнах-кандидатах і щодо країн-кандидатів. Україна в подальших опитуваннях не фігурувала, а тому європейська бюрократія не має права виправдовува-

²⁴ Council conclusions on Ukraine, Brussels, 10 February 2014, <http://gr2014.eu/sites/default/files/Ukraine.pdf>

²⁵ «Україна: діагностика національної (не)безпеки», Інститут світової політики, Київ, 2013

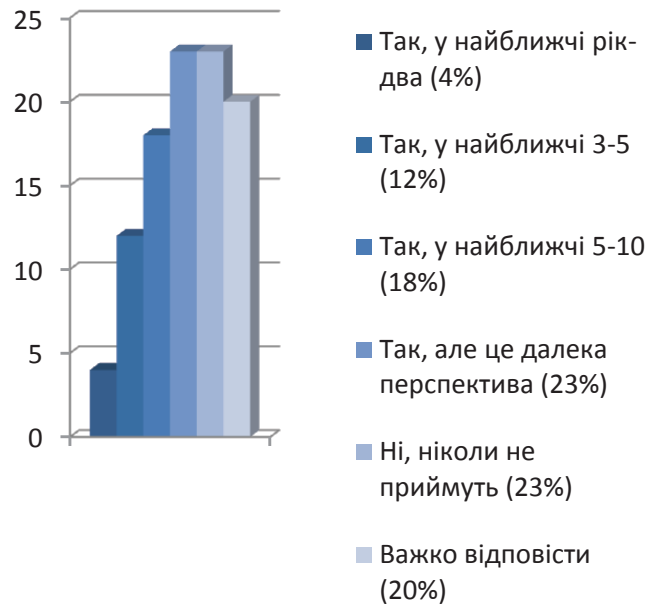
ти свою бездіяльність в українському питанні громадською думкою.

За останнє десятиліття проводилося лише два гучних соціопитування в ЄС щодо України. Так, у 2005 році TNS Sofres провела опитування в шести найбільших країнах Євросоюзу. Результати приголомшливі: 55% виборців в країнах-членах ЄС хотіли би Україну частиною цього об'єднання. Водночас до приєднання Туреччини прихильно ставилося лише 45% опитаних²⁶. І це попри те, що Україна не проводила ЖОДНОЇ кампанії на свою підтримку в ЄС (на відміну від Туреччини). Україна також не мала на той час потужних лобістів сере урядів країн-членів ЄС (на відміну від Туреччини).

Друге показове опитування було здійснено в грудні 2013 року німецьким телеканалом ARD. Відповідно до його результатів більшість німців висловилися за вступ України до ЄС — понад 60%. Розділилися лише думки щодо строків такого членства. Так, 40% висловлюються за приєднання впродовж найближчих десяти років, а 24% опитаних бачать вступ України до ЄС протягом наступних 10-20 років, ще 9% вважають, що має пройти щонайменше 20 або більше років. Лише 20% опитаних не бачать Україну у складі ЄС²⁷. Це дозволяє припустити, що в деяких країнах ЄС панує україноскептицизм не на громадському рівні, але на рівні політиків та дипломатів, які боялися проводити більш активну політику на східному напрямку.

Європейський Союз і Україна сьогодні отримали історичний шанс на розбудову відносин нового зразка. Перспектива членства може надати серйозного поштовху для встановлення довіри. Наразі 50% українців вірять у приєднання України до Євросоюзу, ще 13%

Діаграма 1. Чи вірите в те, що Україна стане членом ЄС?

не визначились. 4% вірять, що це відбудеться у найближчі рік-два, 12% — у найближчі 3-5 років, 18% — у найближчі 5-10 років, а 23% думають, що це далека перспектива. Водночас чверть думає, що Україну ніколи не приймуть до ЄС²⁸ (Див. Діаграму 1²⁹).

Вибираючи наразі між пряниками та батонами для офіційного Києва, перспектива членства все ще виглядає найбільш дієвим інструментом впливу. Рік тому Брюссель зміг пересвідчитися в дієвості перспективи підписання Угоди про асоціацію, коли українська влада готова була йти на чималі поступки лиш би добитися згоди на підписання цього документа з боку Брюсселя (навіть якщо така згода використовувалась Віктором Януковичем лише як елемент торгу з Росією). Можна з упевненістю стверджувати, що ефект перспективи

²⁶ The Guardian, Voters 'prefer' Ukraine to Turkey, March 24, 2005, <http://www.theguardian.com/world/2005/mar/24/eu.ukraine>

²⁷ ARD-Umfrage: Deutsche wollen Aufnahme der Ukraine in die EU, December 20, 2013, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/ard-umfrage-deutsche-wollen-aufnahme-der-ukraine-in-die-eu-a-940217.html>

²⁸ Соціологічна група «Рейтинг», «На роздоріжжі, або Інтеграційні ребуси», 11 квітня 2013 р., <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14059/>

²⁹ Там же., http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_Ukraine_Vektor_042013_pres.pdf

членства буде ще сильнішим, особливо якщо врахувати, що постреволюційні політики прийшли до влади на проєвропейських лозунгах. Політика умовності (conditionality) показала свою дієвість на прикладі країн Центральної Європи, а тому має всі шанси виправдати себе і в випадку з Україною. Концепція «більше за більше» (more for more), яка нині є домінуючою в політиці сусідства ЄС, надто розмита, а тому не може розраховувати на реальну віддачу. Вона звучить надто аморфно і загально: ви щось робіть, а ми, можливо, якось допоможемо. Натомість концепція «перспективи членства» передбачає перевірені механізми допомоги, контролю і впливу.

Історія успіху України стане історією успіху всього Європейського Союзу. Процес об'єднання Європи без України буде свідченням не лише слабкості українських еліт, але і стратегічного боягузтва і недалекоглядності тих, хто приймає рішення в ЄС. Під час подій Євромайдану нормативна сила Євросоюзу заявила про себе на повну потужність — українці виявилися готовими не лише масово відстоювати нову європейську якість внутрішнього розвитку, вони поклали за це свої життя. Україна надала Євросоюзу шанс подивитися на себе зі сторони, відчутти свою привабливість, історичну необхідність. **Приклад України якраз мав показати євроскептикам, для чого потрібен Євросоюз — для того, аби політики були підзвітними, аби велася тотальна боротьба з корупцією, аби люди могли вільно протестувати.** Фактично, Україна дала шанс європейським скептикам усвідомити, що в інших країнах за ту якість життя, яку мають вони завдяки членству в ЄС, люди готові пролити кров. Таким чином, український приклад — це не стільки аргумент для поглиблення євроскептицизму у ЄС, скільки навпаки — контраргумент, чому євроскептики не праві.

Надання перспективи членства Україні, таким чином, зумовлене наступною мотивацією:

- Перспектива членства є найбільш дієвим інструментом для модернізації

країни, що було підтверджено трансформацією більшості країн колишнього соцтабору;

- Україна перетвориться на «м'яку силу» Євросоюзу: успіх України стане найбільш ефективним стимулом для демократизації і перетворень не лише в Європі, але і в Євразії;
- Демократизація і процвітання України, а також подальший нормативний вплив України на регіон розширюватиме зону безпеки на континенті;
- Перспектива членства зменшуватиме соціальну і політичну напругу всередині України, зосередивши її не на суперечках про зовнішньополітичний курс, а на виконанні конкретного переліку із *acquis communautaire*;
- Прив'язка України до стратегії ЄС поставить крапку на намаганнях Росії нав'язати європейським країнам порядок денний і змагальність часів «холодної війни».

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

*Empowered lives.
Resilient nations.*

A CALL FOR THE EU — TIME TO STEP IN

UKRAINE'S EXPECTATIONS FROM THE EUROPEAN UNION

This policy paper was conducted by Institute of World Policy as part of its project New European Policy implemented under Ukraine National Initiatives to Enhance Reforms (UNITER) program, which is funded by the United States Agency for International Development (USAID) and implemented by Pact Inc. This information product is made possible by the generous support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID). The contents are those of (name of organization) and do not necessarily reflect the views of USAID, Pact Inc. or the United States Government. No part of this policy paper may be reproduced or transferred in any form or by any means, graphic, electronic, or including photocopying or by any information storage retrieval system, without the proper reference to the original source.

The current report is also part of the project "Romania — Ukraine Civic Forum" — implemented together by the Institute of World Policy in Kyiv and the Romanian Center for European Policies in Bucharest with the support of UNDP and Ministry of Foreign Affairs of Romania. This paper intends to sum up the main ideas and expectations that the representatives of the Ukrainian civil society have from the EU during these difficult moments. We acknowledge the fact that this is not an easy endeavour as, on one side, the situation in the country is on a constant change and the expectations and preferences of the Ukrainian society could vary a lot, on another side. We would like to express our gratitude to all the experts and friends from the civil society and international community that participated to the debates of the second edition of the Romanian Ukrainian civil society forum.

Idea of picture on cover page by
Kaśka Czapska

CONTENTS

A CALL FOR THE EU — TIME TO STEP IN UKRAINE’S EXPECTATIONS FROM THE EUROPEAN UNION

The EU involvement so far — too late and too little?	20
Association Agreement	21
Financial aid	23
The EU as a security factor	25
Visa-free regime	27
Membership perspective	29

A CALL FOR THE EU — TIME TO STEP IN UKRAINE'S EXPECTATIONS FROM THE EUROPEAN UNION

Alyona Getmanchuk,
Sergiy Solodkyy,
Institute of World Policy

Summary

Expectations of Ukrainians from the EU can be divided into four categories: the most prompt signing of the Association Agreement, lifting visa regime, financial aid and provision of a clear membership perspective. The Euromaidan's events and the Russian intervention in Ukraine added to this list one more important expectation: introducing focused sanctions by the EU – at first against the Ukrainian leadership, and, since the beginning of the Russian aggression, also against the Russian establishment. Implementation of, at least, a part of them is considered in the Ukrainian public discourse as a kind of the EU's moral obligation to millions of Ukrainians who took to the streets to make European values in Ukraine real. The fact of the country's return to the Eurointegration track cost hundreds of lives. The EU's indecision, vagueness of statements and its failure to defend European values at the correct moment in the country with which it is willing to sign the Association Agreement have already led to a strong disappointment and an increase of isolationist sentiments in the Ukrainian society. To overcome them not only positive signals (as the signing of the political part of the Agreement) are required, but also a better established communication from the EU's side with the Ukrainian society.

THE EU INVOLVEMENT SO FAR — TOO LATE AND TOO LITTLE?

Mass protests in Ukraine under a distinctive name “Euromaidan” were sparked by the Ukrainian leadership's refusal to follow the course towards the European integration and they culminated in the resuscitation of the direction to the European integration. A heavy price, of hundreds of lives and Russia's military forces invasion of the Ukraine's territory, has been paid for that.

In three months of protests an enormous re-estimation of the EU, as an international player in Ukraine, took place. The EU suffered serious reputational losses because they had not answered the main expectations raised by the Euromaidan's participants and supporters in Ukraine — the EU had not imposed targeted sanctions against members of the Ukrainian leadership before blood was spilled. Even those experts or politicians who did not believe the effectiveness of sanctions, in public, sought to support sanctions in order not to fall out of the mainstream: anyone who doubted the effect of the sanctions against Yanukovych could be automatically qualified as a supporter of the regime.

Many Euromaidan's supporters share the opinion that the EU's decision to impose sanctions has accelerated the fall of the regime. The escape of the fourth president, Viktor Yanukovych, from Kyiv and announcement by Austria, Switzerland and Liechtenstein of the list of representatives of previous regime, made the issue of sanctions against Ukraine to,

actually, disappear, from the public discourse. However, since the beginning of the Russian aggression, the Ukrainian public opinion has started to actively insist on the similar EU's sanctions, but now against the Russian establishment.

In general, the European Union's contribution in resolving the Ukrainian crisis can be defined as «too late and too little».

Diplomatic statements of the EU's representatives and their visits to Ukraine have not been well appreciated. The expression 'deep concern' that was used in virtually all the statements of the EU, has turned into an object of a number of jokes among Ukrainians. Even a special website was created where you could predict a response to the events in Ukraine together with Catherine Ashton, Stefan Füle and José Manuel Barroso by clicking on the 'feel «concerned»' button. The actual disappearance of the EU flags from the mass protests in, about, a month after their start, was one of the visual evidences of disappointment.

The need for a firm response from the European Union was perceived by supporters of European integration in Ukraine as the EU's duty. There were various reasons for this, but, in general, they can be summarized as follows. First, the protesters were sure to have every right to request an assistance of the EU to resolve the crisis because "Ukrainians were dying in the streets for European values". Thus, the EU should also be interested in protecting those values. Second, there was a clear understanding that an insufficient response from the EU will result in the full restoration of dictatorship in Ukraine and it will lock Ukraine, once and for all, in Russia's sphere of influence, what is unambiguously disadvantageous for the EU. Third, the EU consistently emphasized that the proposal to sign the Association Agreement remains on the table. Accordingly, many Ukrainians have developed the following approach: the EU cannot be indifferent to the country with which they are

ready to sign such an important document as the Association Agreement.

"We like Europe, but we are not delighted with the EU¹", — this slogan gets increasingly popular in Ukraine. In order to prevent Eurosceptic sentiments from appearing in the mainstream in Ukraine, it is evident that the EU should more emphatically demonstrate their interest and ability to not only promote European values through talking about them, but also to protect these values in partner countries. Obviously, the role of the European Union will continue to be reconsidered in Ukraine. Accordingly, Ukraine's expectations from the EU will be changing as well.

At the time of writing this brief the expectations can be summarized and divided into several categories as follows: the Association Agreement, a visa-free regime, financial aid, the prospect of membership, assistance against the background of escalated tensions in relations with Russia. Figuratively speaking, Ukrainians request the European Union to act as a kind of inspector, bank and security guard at the same time.

ASSOCIATION AGREEMENT

When the first dozens of thousands of Ukrainians took to the streets in disagreement with the government's decision to postpone the signing of the Association Agreement, they understood: non-signing of the document meant no reform and further slide to dictatorship following another, Russian or Belarusian, scenario. These fears were confirmed the next day after the Eastern Partnership summit in Vilnius, when a unit of Ukrainian riot police, Berkut, violently dispersed peaceful student protests.

Non-signing of the Agreement was perceived quite pragmatically: as a kind of *carte blanche* for

¹ Off-record interview with Ukraine's government representative.

the regime to launch large-scale repression for the sake of re-election of Yanukovich as president in 2015. Before the Eastern Partnership summit in Vilnius, the majority of Ukrainians (55%) expected the Agreement with the EU to be signed by the end of 2013².

After the violent dispersal of the Euromaidan the signing of the Association Agreement was no longer the principal demand of the protesters. However, even in the third month of protests the Ukrainian government's reluctance to sign the Association Agreement with the EU was one of the key motivations for people to remain on the Maidan.³

Thus, in the third month of protests, Ukrainians, who took to the Maidan, argued that the following kept them on the Maidan: brutal repression by the authorities against protesters (61%), "aspiration to change life in Ukraine" (51%) and Viktor Yanukovich's refusal to sign the Association Agreement with the EU (47%).

The signing of the Association Agreement with the EU remained one of the main demands of the Maidan. Thus, even in the third month of protests, 49% of the Maidan's participants demanded to sign the Agreement. This percentage was notably less than, for example, the one of the demand to dismiss Yanukovich (85%) or to release the arrested protesters (82%), but it was much larger than, let's say, of the demand to release Yulia Tymoshenko (30%).

Obviously, the Association Agreement is already not as charming for supporters of Ukraine's European integration, as it was prior to the Euromaidan, because one of the key motivations why Ukraine should sign such an agreement has vanished. Namely — the

Agreement as a mechanism of tight control of the Ukrainian government and a preventive remedy for arbitrary power. The EU's hesitations to impose sanctions during the crisis raised doubts whether the EU is able to be this guarantor. Sentiments of sceptically feeling Ukrainians concerning the signing of the Agreement can now be described as follows: one part does not want to sign THIS SORT of agreement with the EU, the other — is not willing to sign the Agreements with THIS SORT of the EU.

However, there is also a positive thing. After the failure to sign the Agreement in Vilnius, Ukrainians became more interested in European integration: 60% of respondents consider the focus on the EU and the association with them to be the key condition for improving the situation in the country, while only 40% are leaning towards Russia⁴. This is even more revealing if we take into consideration the fact that the correlation, when choosing between orientation towards Europe and Russia, was steady during last 12 years: 55% in favour for Russia and 45% — for the European Union.

However, the following fact should be also noted: despite the informational efforts of certain EU's embassies and NGOs, the Association Agreement still remains a fairly abstract document for the majority of the population. Imparted through propaganda of Russian and pro-Russian organizations it is perceived in the Southern and Eastern Ukraine as "an agreement on colonization"⁵ of Ukraine by the West and the act of final "divorce" from Russia. In the Western and Central Ukraine the level of awareness is not much higher, and the Agreement is also perceived as a symbolic act of the final "divorce" from Russia, but, unlike in the Eastern Ukraine, it is regarded as an advantage rather than a loss.

It is evident that a massive information campaign on benefits of the Association Agreement for Ukraine is still extremely needed.

² A poll conducted by the DW-Trend. http://ipress.ua/news/ukraintsi_nareshti_znayut_kudy_hochut_55_spivgromadyan_ratuyut_za_yes__opytuvannya_25147.html

³ http://www.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/vid-maidanu-taboru-do-maidan.htm

⁴ <http://tyzhden.ua/News/96462>

⁵ <http://www.kommersant.ua/doc/2363677>

And, given the tough economic situation in Ukraine, it will not happen without the support of big business in Ukraine and the European Union countries.

Supporters of the signing of the Agreement themselves share different views regarding how promptly this document should be signed. The majority of politicians, experts and activists demand an immediate signing of the WHOLE document (probably, even before the presidential elections) to kill the key motivation of Russia's coercion on Ukraine. This argument has been significantly strengthened since Russia's military aggression in Ukraine. With the start of the military intervention, the Agreement is seen as an important document not only in economy, but also in security, terms.

The decision on the signing of the political part of the Agreement was met in Ukraine ambiguously. On the one hand, the EU's ability to respond quickly and to learn from its own mistakes is welcomed; on the other hand, it is not clear why the part concerning the FTA cannot be signed earlier as well, taking into consideration that time is playing against the signing of this document. Obviously, we need a more coordinated communication between the EU, the Ukrainian government and the people of Ukraine.

The rest of the expert community believe that if the Agreement has such a high price for Ukraine — Ukraine should demand its revision, fixing the distinct prospect of membership⁶.

IWP strongly advocates for an immediate signing of the AA that would start to be implemented as soon as possible.

FINANCIAL AID

“The EU-Ukraine relations need new blood. And this new blood is money”, — such response was given by an influential Ukrainian diplomat in negotiations with a representative of the European Union, speaking about ways to support

the pro-European course of Kyiv. The access to the EU budget, and not to their institutions, — this approach was dominant under the previous Ukrainian government and it is still very popular among mid-level government officials and pragmatically minded expert community.

At the moment, despite a rather sceptical attitude in the society regarding foreign aid, there is consensus in Ukraine that the country is not able to get out of pre-default condition without such assistance. The European Union, in turn, should understand that the failure of the post-revolutionary government, further degradation of the political and economic life in the country will inevitably lead to an increase of revanchist sentiments in the Ukrainian society, which will be aimed to restore the authoritarian power in the state with a focus not on the European but on the Customs Union. Therefore, overcoming the financial crisis with success is now one of the key arguments in favour of the European integration.

In early 2014, in the British newspaper *The Guardian*, 80 world-renowned professors called on Western governments to support Ukraine. The letter was headed “Support Ukrainians and they can help us build a fairer Europe”. The scientists emphasized that Kyiv needs ‘a European Marshall-like plan’⁷, which European countries benefited from after World War II for rebuild. In Ukraine, this letter has remained virtually unnoticed till the approval of the transitional government, which positions itself as the government of “political kamikazes” and is ready to implement all the unpopular reforms in exchange for loans and aid from the West.

Actually, this is the main distinction between the previous and the current governments: if the first based their actions on the principle “money without reforms”, the latter is ready to

⁶ Interview with a Ukrainian diplomat

⁷ *The Guardian*, Support Ukrainians and they can help us build a fairer Europe, January 3, 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/03/support-ukrainians-build-fairer-europe>

accept the proposed by the West formula “money in exchange for reforms”. It is this distinction that urged the former president to profit from a Russian loan of 15 billion dollars, and not from a loan of the IMF whose criteria appeared to be unacceptable for Viktor Yanukovich from the electoral point of view.

Unlike the IMF loan, which has suffered from prejudice since the 90s in Ukraine (as, in general, in the post-Soviet region), the aid of the EU is perceived as a logical step of a partner who announced the readiness to sign the Association Agreement with Ukraine. To some extent, it is perceived as a kind of duty.

In Ukraine they appreciated a change in tone of the EU — the change from statements of reluctance to compete with Russia for “bribing” Ukraine and claims that the EU is not an institution that covers budget deficit⁸ to an understanding of the need to develop a so-called “Ukrainian Plan”⁹, announced in early February 2014 by the EU’s High Representative of the Union for Foreign Affairs, Catherine Ashton. It is remarkable that Mrs Ashton has used this name, not “Marshall Plan”, as did the scientists in their letter in *The Guardian*. In expert and analytic circles in Ukraine, there were many remarks against the comparison of the new plan for Ukraine to the “Marshall Plan” since “Ukraine does not lie in ruins as opposed to post-war Europe”.¹⁰ However, **the question of ruins is quite controversial, because the Ukrainian (in general, still Soviet) infrastructure, even without military operations, has virtually exhausted itself and now its condition is catastrophic.**

The first signs of willingness to help have been appreciated — in particular, a financial aid package of 15 billion euros from the EU and financial institutions associated with them.¹¹ De facto, it is about initiating an implementation of the “Ukrainian plan”. Obviously, at the moment, a strong advocacy campaign is to be started to inform as much people as possible about this decision of the EU. This campaign is essential to position the European Union better in Ukraine, as a reliable and responsible partner, able to quickly produce concrete solutions, not just statements; and to dispell the myth about complete financial and economic collapse in the European Union, which is imposed through Russian propaganda.

Some other expectations from the EU’s aid emerged in the Ukrainian society after the Euromaidan. It concerns, in particular, the maximum assistance of the European Union in order to return to Ukraine the funds looted by the previous regime. The first step has been made already — certain member states decided to to freeze accounts of nearly two dozen members of the previous regime, now the second step is needed — to manage to get back to Ukraine at least a part of them. In particular, the fortune of Viktor Yanukovich’s inner circle (the so-called “family”), which, according to some estimations, amounts \$ 12 billion¹².

The idea of a possible contribution of Ukrainian oligarchs in rebuild of the country has become quite popular in the Ukrainian public discourse. Its active discussions have been provoked by a publication in the *Financial Times* by Zbigniew Brzezinski, United States National Security

⁸ “Kommersant Ukraina”, Simon Smith: The EU is not an institution that covers budget deficits, November 27, 2013, <http://www.kommersant.ua/doc/2353608>

⁹ The Wall Street Journal, U.S., EU Wade Deeper Into Ukraine Standoff With Aid Plan, February 2, 2014, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304851104579358773435642010>

¹⁰ Interview with a representative of Ukraine’s government

¹¹ europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-159_en.htm?locale=en

¹² *Financial Times*, Aslund Anders, Ukraine can now fix its economy — if it moves fast, February 25, 2014, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/4ce2bada-9e0d-11e3-95fe-00144feab7de.html#axzz2uboe9KA>

Advisor to President Jimmy Carter¹³. However, to implement such an idea great efforts are to be made (including by the EU and specifically the UK) in order to convince the 10 key Ukrainian oligarchs to donate a billion dollars to finance the rehabilitation of the country. Ukrainians, obviously, would perceive such a collective contribution positively. First, a fight against corruptively acquired income has become one of the main ideas of the Euromaidan. It is indirectly proved by the broad support for the idea of turning “Mezhyhirya”, the presidential residence of Viktor Yanukovich, into a Museum of corruption. Second, public opinion polls confirm a negative attitude of Ukrainians to big business, which profited the most from the corrupt post-Soviet system of government.

However, this option depends on the goodwill of the richest businessmen in Ukraine. Till now there has been no reason to suppose that they can develop such a desire, despite their statements in support of the territorial integrity and condemnation of Russia’s aggressive policy.

Nevertheless, the absence of such desire does not mean that the state can not create appropriate incentives or levers. For instance, the Georgian leadership, which came to power in the wake of the Rose Revolution in 2003, allowed corrupt officials and businessmen who evaded taxes to avoid criminal punishment only by paying appropriate penalties. For example, a son-in-law of a Georgian ex-President Shevardnadze, Gia Dzhohotaberidze, paid to the Georgian budget 15.5 million U.S. dollars¹⁴. Evidently, the amounts will be much larger in Ukraine, given the extent of corruption schemes. It is likely that this initiative will be opposed by the oligarchic clan — in particular, coercion will be carried out through controlled mass media (as it happened

with the initiative to re-privatize enterprises by the Ukrainian authorities after the Orange Revolution in 2005). In this case, European governments should support the efforts of the Ukrainian government.

Since there are still concerns that a part of international aid provided to Ukraine could be used inappropriately, the new Ukrainian government has an urgent task to demonstrate the political will in the fight against corruption (relevant legislation was developed already during the presidency of Viktor Yanukovich). The issue of fighting corruption must be always among conditions when providing any financial aid package.

THE EU AS A SECURITY FACTOR

Security dimension of cooperation between Ukraine and the European Union have become particularly urgent against the backdrop of Russian Federation’s blatant aggression. So far, the Russian government resorted to all sorts of coercion. Ukraine has experienced at least two gas, several “meat”, several “milk,” and even a chocolate war. Ukrainian politicians, experts and journalists, using the word “war” in the context of trade and gas disputes between the two countries, could have hardly foreseen that eventually they will have to use it in its literal sense.

Russia’s aggression has taken place against the background of Ukraine’s old problems, to which Ukrainian authorities have not paid attention since independence. The post-Soviet government institutions, which are inert in nature and tend to self-reproduce rather than to transform, are the main problem. The Euromaidan is, on the one hand, a reaction of citizens to a rotten, corrupt system, on the other hand, a chance and a basis for Ukraine’s institutional renewal.

In recent years the Ukrainian authorities have traditionally personified the key threat to national security of the state in the eyes of its own citizens (35.3% of Ukrainians shared this opinion in 2012,

¹³ Brzezinski Zbigniew, Russia needs a ‘Finland option’ for Ukraine, February 23, 2014, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7f722496-9c86-11e3-b535-00144feab7de.html#axzz2uboee9KA>

¹⁴ «How to get rid of post-Sovietness?», 2012, Kyiv, p. 110. http://iwp.org.ua/img/postsov_all_ukr.pdf

the figure for this indicator reached threatening 50.6% in 2009)¹⁵. Europeanization — it is the agenda that could restore citizens' confidence on institutions, and, consequently, enhance the security in its broad sense. The Association Agreement with the European Union, along with the prospect of membership for the country, should become a specific tool for Ukraine's Europeanization and strengthening its security. It is evident that one of the key reasons for Russia's military aggression in Ukraine was an attempt to disrupt the Association Agreement between Ukraine and the EU. Indeed, Russia offered a choice to Ukraine and the EU: either the association with the European Union, or the loss of territorial integrity of Ukraine.

It is also certain that Russia will continue to prevent democratization of Ukraine and its rapprochement with the Euro-Atlantic space. There is a belief in the Ukrainian public discourse that Russia's military aggression is not an aggression against Ukraine, but against the entire democratic world. In Kyiv's opinion, it could be possible to resist Russia's pressure on Ukraine and other democratic world countries using the same tools that have proved to be effective in the case of the previous Ukrainian leadership. Namely — the EU's decision (of certain member states) to impose focused economic sanctions. Public opinion in Ukraine is now awaiting a decision on the EU's sanctions against Russia with the same enthusiasm as before, when the similar decision regarding members of the regime of Viktor Yanukovich was awaited.

Since a long time, Ukraine has also expected more decisive steps of the EU towards Russia in the energy field. In particular, it is proposed to the EU to declare the following in order to teach a lesson¹⁶:

¹⁵ «Ukraine: diagnostics of the national (in)security», 2013, p. 32-35, http://iwp.org.ua/img/SDK_united.pdf

¹⁶ Ibid. http://iwp.org.ua/img/SDK_united.pdf

1). A week without Russian gas.

Over 70% of Russian gas exports go to the EU. Therefore, a demonstrative action “a week without Russian gas”, with warning the Kremlin on moving to the policy of minimizing gas purchases in the East, may be quite effective.

2). A month without Russian oil.

The Europe accounts for 87% of Russian oil exports. The EU has a 90-day supply of oil. Thereby, a “month of the EU without Russian oil” could be declared. Indeed, as the experience of sanctions against Iran has demonstrated, the EU can do without Iranian oil. By the way, after easing sanctions against Iran, there are some opinions that we can expect a drop in oil price during 2014.

3). A year without Russian coal.

The Russian coal exports in 2013 became unprofitable due to a drop in global coal prices.

Russian coal can be replaced with the American one in the EU market, the amount of the latter is constantly growing due to the shale gas revolution in the U.S.

4). A fine on “Gazprom”

The EU has conducted a 2-year investigation regarding “Gazprom” monopoly. The company has to be fined and with the maximum possible amount. The European Commission should consider freezing all construction projects of nuclear power plants of Russian design in the EU Member States. Russian state-owned enterprises such as “Rosneft”, “Gazprom” and the oil trader Gunvor have to be made the epicentre of the study concerning compliance of their activity in the EU market with the EU law.

The political crisis and Russia's military aggression against Ukraine have revealed once again the importance of a coordinated position of Ukraine with neighboring EU member states. The countries, which used to be in the Soviet bloc, have proven almost the best understanding of the situation in Ukraine already before the Vilnius summit.

These are the countries of Central and Eastern Europe that have stressed that the Association Agreement should be signed even if the ex-prime minister Yulia Tymoshenko remains in jail. They have considered Russian coercion against Ukraine to be more dangerous for Ukraine's territorial integrity and stability in the region, than attempts to manually democratize Ukraine. As the current Russia's behavior demonstrates, the approach of these states was more prescient than the approach of Western Europe countries.

Apart from Poland and Lithuania, for whom "Ukrainian project" has become of strategic and, to some extent, sacred value, the support of other neighboring EU member states also starts to play an important role. Especially of those, regarding which there are still some negative stereotypes in Ukraine. Romania occupies a special place. Today, when Ukraine's territorial integrity is threatened, public statements of Romanian officials and public opinion leaders in support of the territorial integrity and sovereignty of Ukraine and condemnation of actions of the Russian Federation would be in particular appropriate.

Post-Maidan period may be crucial for the relations between Kyiv and Bucharest: Romania has every reason to enter the first three (or, at least, the first five) of the EU countries, for which the European integration of Ukraine is one of the key foreign policy priorities. In Ukrainian expert and diplomatic circles Romania is perceived as an exclusive lobbyist the Republic of Moldova in the EU, and Kyiv treats it with understanding. However, Bucharest should also understand that the European integration of Moldova can not be considered in isolation from processes which take place in Ukraine. It will be easier to implement the European integration agenda of Chisinau and Kyiv if there is a clearly coordinated plan of two capitals, including a plan of resistance against Russian intentions in the region.

VISA-FREE REGIME

The issue of visa-free regime for Ukrainians has been notably actualized during the events at the Euromaidan. Everyone, who took to main squares of their cities, believes that the abolition of visas for ordinary Ukrainians it is the least that the European Union can do for those Ukrainians who died under flags of the EU in the centre of Kyiv. The demand from Ukrainians to the EU leadership was brief and to the point: "sanctions for authorities, visa-free regime for Ukrainians"

It is the possibility to travel without visas that Ukrainians name as the main advantage of rapprochement between Ukraine and the EU¹⁷. This advantage is marked out by much more Ukrainians (55%) than, let's say, the advantage of democracy (41%) or reduction of the level of corruption (39%). Thus the possibility for visa free travel in the EU represents for Ukraine, as well as for other countries that were in similar position, one of the main drivers. It is a quick win that makes the EU integration process visible and the EU should acknowledge it.

The issue of visa-free regime has a distinct civilizational dimension. The level and frequency of travel of Ukrainians to the EU countries are directly correlated with the support for Ukraine's membership in the EU and the desire to live in the European Union. In other words, those who visit the EU support the European Union more than those who have never travelled there. Unfortunately, only 12% of Ukrainians experienced a visit to the EU in the past five years, but among them only 1% visited the EU many times, 7% — only once.¹⁸

In the perception of ordinary Ukrainians, the decision to lift visas is entirely a political decision of the European Union, which can be taken very quickly. To some extent, many

¹⁷ <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14059/>

¹⁸ <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14059/>

Ukrainians believe this due to their ignorance regarding the presence of certain technical criteria clearly written out in the Action Plan on visa liberalization with the EU. However, even those who are familiar with these requirements (MPs, officials in the government, journalists, experts), believe that the EU should significantly mitigate them and go for a compromise for Ukrainians, given the commitment of ordinary Ukrainians to defend European values even in the circumstances which, without exaggeration, were threatening their personal safety and life.

Thus, during the protests at the Euromaidan, a public association “Europe without barriers”, which is most professionally concerned with the liberalization and facilitation of the visa regime between Ukraine and the EU, has prepared an appeal to the leadership of the EU to lift visa requirements for citizens of Ukraine¹⁹. In this appeal, particularly, it was proposed to the EU to decide on a temporary suspension of the visa regime for the Ukrainian citizens’ short-term travels to the EU for the year 2014 as an expression of European solidarity with the millions of Ukrainian citizens who took to the streets to win the right for the European choice.

The Euromaidan has pushed into the background in Ukrainian public discourse the EU’s technical requirements for the transition to a visa-free regime. In particular, the failure of the current Ukrainian Parliament to implement the last important criterion for Ukraine’s transition to the second (implementation) phase of the Action Plan on visa liberalization — the adoption of the relevant anti-discrimination legislation²⁰, which clearly does not tolerate persecution, including based on sexual orientation.

¹⁹ <http://novisa.org.ua/zvernennya-gromadskoyi-initsiativi-yevropa-bez-bar-yeriv-shhodoprizupinennya-vizovih-vimog-dlya-gromadyan-ukrayini/>

²⁰ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=10468&skl=7

One of the major obstacles to the adoption of the anti-discrimination legislation was the fact that this process coincided in time with an information campaign targeted at disrupting the Association Agreement with the EU. One of the main arguments of the opponents of the signing was the mismatch between orthodox and European values, especially in regard of sexual orientation. The signing of the Agreement with the EU was equated (manipulatively, but quite effectively for a certain part of the population) to the legalization of gay marriage in Ukraine and even to adoption of Ukrainian children by European same-sex couples. Accordingly, the adoption of the anti-discrimination legislation was also positioned as the first step to the legalization of same-sex marriage. Therefore, when there is a choice between the right to travel to the EU without visas and the readiness to be tolerant of people with different sexual orientation, the latter one still wins in the Ukrainian society.

It is symptomatic that among the political forces represented in the Ukrainian parliament, the hard line against the adoption of the corresponding legislation is publicly taken not only by the extreme left (Communist Party of Ukraine), but by the extreme right (the party “Svoboda”) as well. Let us note that at the same time among voters of political forces, the voters of the party “Svoboda” give the most support to Ukraine’s course towards integration with the EU (85% of votes — “for”). Their leader Oleg Tyagnibok was one of the three key political faces of the Euromaidan, which had emerged exactly in defence of European values in Ukraine.

We can predict that the issue of a visa-free regime between Ukraine and the EU will get a new breath of public debate on the introduction of visa-free travel between the EU and Moldova. This fact should be used to enhance public pressure on the Ukrainian parliament and government in order to accelerate progress towards the implementation phase and speed up the issuance of biometric passports to citizens of Ukraine.

An opportunity to increase the amount of educational programs and internships for

Ukrainian students and young professionals is a separate question. Today, not only visas, but also the lack of information about educational opportunities offered by the EU for the Ukrainian youth, are the major obstacle for these trips. The stereotype that only children of oligarchs and politicians can afford to study in the EU began to partially crumble thanks to new affordable studying opportunities in Central and Eastern Europe (including Poland, Czech Republic and Hungary). In the current situation it would be quite appropriate to create a web portal, where the information about all opportunities for studies and internships in the EU for young Ukrainians would be systematized and constantly upgraded in popular language. The level of motivation of Ukrainian students to study in the EU should be also significantly raised. For a while, it is very low, compared to countries in the region: only 329 Ukrainians studied in the EU under Erasmus Mundus programme over the last dozen of years (from 2004 to 2013).²¹ According to the Institute of World Policy, if Ukraine joined the Erasmus Mundus programme, more than 15 000 Ukrainian students could study in the EU each year. The new EU's programme Erasmus Plus is an absolute terra incognita for Ukrainians. Often, it is not well understood that professors of educational institutions play an important role in increasing the number of student exchanges. Unfortunately, in many state universities a trip to study abroad is perceived by professors as a kind of betrayal of Alma Mater, and this becomes an additional demotivation for students and young scientists.

MEMBERSHIP PERSPECTIVE

After the Euromaidan the issue of the EU membership perspective for Ukraine got its second wind. But again, if average Ukrainians consider such a prospect to be almost a moral duty of the EU, Ukrainian experts are more sceptical about its implementation in action. There are concerns that excessive illusions about providing such a perspective, which

have emerged in the Ukrainian society, may trigger a new powerful wave of disappointment related with the European Union and form a new generation of Ukrainian Eurosceptics.

Till now, the issues concerning Ukraine's membership perspective in the EU have been traditionally declared by the official Kyiv's nearest partners in the European Union (Lithuania and Poland) or by MEPs, whose voices have had no support among the governments of the EU member states. Obviously, the Euromaidan now has to move from main Ukrainian streets to corridors of the EU headquarters. It is vital for Ukraine to avoid repetition of the "orange" period story in the relations with the EU, when the chance of rapid rapprochement with the European Union was lost both in Kyiv and Brussels.

The Resolution of the European Parliament of 27 February 2014, one of the clauses of which reads: "The European Parliament stresses furthermore that Article 49 of the Treaty on European Union refers to all European states, including Ukraine, which may apply to become a member of the Union"²², gained significant publicity in Ukraine. In the Ukrainian information space it was presented as that for the first time in history the European Parliament offered Ukraine a membership perspective. Although in early 2005, almost right after the Orange Revolution, the European Parliament almost unanimously already approved a resolution which clearly emphasized Ukraine's membership in the EU (this clause has drifted to most of subsequent resolutions of MEPs)²³.

²¹ <http://iwp.org.ua/ukr/public/883.html>

²² European Parliament resolution on the situation in Ukraine of 27 February 2014, <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/press-center/news/18450-rezolyucija-jevropejsykogo-parlamentu-shhodo-situaciji-v-ukrajini-vid-27-lyutogo-2014-roku>

²³ European Parliament resolution on the results of the Ukraine elections, Strasbourg, 13 January, 2005, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0009+0+DOC+XML+V0//EN>

It is significant, that in Ukraine the new European Parliament resolution was perceived more positively than the conclusions of the EU Foreign Affairs Council of February 10, 2014 declaring that “this Agreement does not constitute the final goal in EU-Ukraine relations”²⁴. Such interpretation provoked a critical reaction in Kyiv due to its vagueness and lack of a clear fixed perspective.

In Ukraine, the arguments of the EU about being “tired of enlargement”, the increase of Euroscepticism sentiments among the population of the Member States and the need to focus on the fight against the global financial and economic crisis, are well known. However, to build a true partnership between Ukraine and the EU, the latter must take into consideration not only internal realities in its countries, but also take the realities in partner countries into account.

Ukraine has its own strong anti-European lobby, whose main argument is based on a banal, but convincing statement: “In any case, no one is waiting for us there”. It originates many myths associated with the signing of the Association Agreement, as well as with the introduction of the EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area. Among these myths the following are rather tenacious: “They are not waiting for us there as full members, but only as a market for their low quality products”, “They only need our highly qualified professionals to work as servants of the citizens of EU member states”, “We were treated in the EU as third-class people, and therefore they do not offer us a membership perspective. Only in the Customs Union we can expect being equal”, “We will never be members of the EU, so there is no need to start anything with this EU”.

The EU should be aware of the risk that the further bureaucracy in the member states resists against the membership perspective, the

stronger the voices of Eurosceptics, supporters of Ukraine’s “Belarusization” will be. This means that the forces that support the “strong hand” ideology, restricting freedoms and human rights, revanchism of radical forces that will pull Ukraine towards the Customs Union and later to the Eurasian Union, will be getting more and more popular. **EU policy makers should take into account that for many Ukrainians the concept of the EU and the concept of democracy are identical, so the disappointment in the EU can strike pro-democracy forces in the country.**

The failure of democracy in Ukraine would mean the failure of the entire EU Eastern policy. At the moment, Ukraine is the key country in the vast Eurasian space whose development direction will determine the success of not just another five countries of the “Eastern Partnership”, but also of Russia and Central Asian countries²⁵. Actually, herculean efforts of the Russian Federation to prevent Europeanization (read — democratization) of Ukraine are related to this. The Kremlin sees in it not only the main threat to the expansionist and missionary position of Russia in the region, but also a lot of risks to the safety of the ruling elite in the country. That is why the EU now should be concerned not only about Euroscepticism in their countries, but also about Euroscepticism spreading over their eastern borders.

Moreover, the EU should not overestimate the possibility of Euroscepticism growing in the Member States due to possible provision of membership perspective to Ukraine. First, extensive research on this subject has never been conducted in the EU. The Eurobarometer asked this question in the 1990s for the last time. Annual reports called “Central and Eastern Euro-Barometer” were produced from 1990 to 1997 under the auspices of the European Commission. After the 1997 the Eurobarometer actually obstructed opinions in post-Soviet countries, focusing exclusively on surveys in candidate countries and in regard of candidate countries.

²⁴ Council conclusions on Ukraine, Brussels, 10 February 2014, <http://gr2014.eu/sites/default/files/Ukraine.pdf>

²⁵ «Ukraine: diagnostics of the national (in)security», IWP, Kyiv, 2013

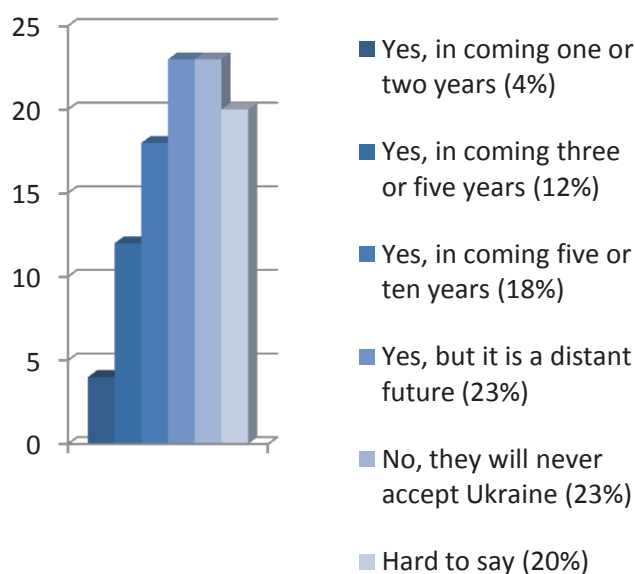
Ukraine was not included to subsequent surveys, and therefore the European bureaucracy has no right to justify its passivity on the Ukrainian by public opinion.

Over the last decade, only two high-profile polls were conducted in the EU in regard of Ukraine. Thus, in 2005, TNS Sofres conducted a survey in six largest EU countries. The results were striking: 55 % of voters in the EU member states would like to see Ukraine as a part of this union. At the same time only 45% of the respondents felt positive about an accession of Turkey²⁶. And this is despite the fact that Ukraine did not run ANY campaign to gain support in the EU (unlike Turkey). Also, at that time, Ukraine had no powerful lobbyists among governments of the member states (unlike Turkey).

The second significant survey was conducted in December 2013 by German TV station ARD. According to the results the majority of Germans (more than 60%) responded in favor of Ukraine's accession to the EU. Opinions differed only concerning the terms of this membership. Thus, 40% answered in favor of accession in the next ten years, and 24% of respondents saw Ukraine's accession to the EU in the next 10-20 years, and 9% believed that at least 20 years or more had to pass. Only 20% of respondents did not see Ukraine as a part of the EU²⁷. This indicates that in some EU states Ukrsepticism dominates not at the civil society level but at the level of politicians and diplomats who feared to carry out a more active policy in the eastern direction.

The European Union and Ukraine have received today a historic chance to develop relationships of a new model. The membership perspective may

Chart 1. Do you believe that Ukraine will become a member of the EU?

give a serious impetus to establish trust. Today, 50% of Ukrainians support Ukraine's accession to the EU, 13% are undecided. 4% believe that it will happen in one or two years, 12% — in 3-5 years, 18% — in 5-10 years, and 23% consider it to be a long-term prospect. At the same time, a quarter believe that Ukraine will never be admitted to the EU²⁸ (Chart 1²⁹).

Choosing now the carrot or the stick, the official Kyiv still considers the membership perspective to be the most effective tool of influence. A year ago, Brussels had chance to verify the effectiveness of the prospects of signing the Association Agreement, when Ukrainian authorities were ready to sacrifice a lot just to get a consent from Brussels on the signing of this document (even if this consent was

²⁶ The Guardian, Voters 'prefer' Ukraine to Turkey, March 24, 2005, <http://www.theguardian.com/world/2005/mar/24/eu.ukraine>

²⁷ ARD-Umfrage: Deutsche wollen Aufnahme der Ukraine in die EU, December 20, 2013, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/ard-umfrage-deutsche-wollen-aufnahme-der-ukraine-in-die-eu-a-940217.html>

²⁸ Sociological group «Rating», «At a crossroad or Integrational puzzles», April 11, 2013. <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14059/>

²⁹ Ibid, http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_Ukraine_Vektor_042013_pres.pdf

used by Viktor Yanukovich only for bargaining with Russia).

We can claim that the effect of the membership perspective will be even stronger, especially if you consider that post-revolutionary politics came to power using pro-European slogans. The policy of conditionality has proved its effectiveness in Central Europe, and therefore it has a great chance to be affective in the Ukrainian case. The concept of ‘more for more’, which now dominates in the EU neighborhood policy, is too vague, and therefore it cannot promise a real profit. It sounds too amorphous and general: you do something, and we will probably help somehow. Instead, the concept of “membership perspective” provides proven mechanisms of assistance, control and influence.

Ukraine’s success story will become a success story of the whole European Union. A process of uniting Europe without Ukraine will demonstrate not only weakness of Ukrainian elites, but strategic cowardice and shortsightedness of decision-makers in the EU. During the Euromaidan’s events the EU’s normative power declared itself fully — Ukrainians were ready not only to massively defend a new European quality of internal development, they gave their lives for it. Ukraine has given the EU a chance to look at itself from the outside, to feel its attractiveness and historical necessity. **Ukraine’s example just had to show to sceptics for which the European Union is needed — to make politicians accountable, to run total fight against corruption, to ensure peoples’ right for free protests.** In fact, Ukraine has given a chance to European sceptics to realize that in other countries people are ready to shed blood for that quality of life that they have due to EU membership. Therefore, the Ukrainian example — it is not really an argument to deeper Euroscepticism in the EU, rather vice versa — a counterargument to prove that sceptics are wrong.

Providing a membership perspective to Ukraine, therefore, is caused by the following motivation:

- Ukraine’s future accession to the EU will restore historical justice;
- A membership perspective is the most effective tool for the modernization of a country, which was confirmed by transformation of most post-Soviet countries;
- Ukraine will become a “soft power” of the European Union: Ukraine’s success will be the most effective incentive for democratization and transformation not only in Europe but also in Eurasia;
- Democratization and prosperity of Ukraine, as well as its further regulatory impact on the region will expand the security zone on the continent;
- A membership perspective will reduce social and political tensions inside Ukraine, making it to focus not on the debate about foreign policy, but on the implementation of a specific list of *acquis communautaire*;
- Linking Ukraine to the EU’s strategy will put an end to Russia’s attempts to force on European countries an agenda and competition spirit of the Cold War era.